

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 18 Nisan, 1929

Sayı: 125

Musahabe

Edebiyatımızın Yolu

— Yunus Emre'nin çocuklarına —

15 nisan 1929 günü, edebiyat tarihimiz için adeta yeni bir merhale oldu...

Büyük millî şairimiz «Yunus Emre» nin hatırasını taziz için memleketin her bucağında ihtifaller tertip edilen bu 15 nisan gününün ehemmiyeti, sadece, altı asır evvel ölmüş bir büyük adamımıza karşı gösterdiğimiz hürmetten mi ileri geliyor? yoksa Yunus'un yeni bir şaheseri mi ele geçti? hayır... Bugünün asıl ehemmiyeti, bütün gençlik kendi ana diline, millî edebiyatına karşı duyduğu derin iştiyakı en canlı, en heyecanlı bir şekilde izhar etmesinde oldu. Türk gençliği, halka doğru gitmenin, halkın ruhunda yaşayan nihayetsiz güzellik menbalarını arayıp bulmanın, millî hayatı, millî harsi korumak için yegâne yol olduğunu, bu muazzam ihtifallerle açıkça gösterdi.

Türk edebiyatı asırlardan beri kâh Arap-Acem edebiyatları, kâh Avrupa edebiyatlarını taklit etti; diğer bir tabir ile kendi ruhunu o kalıplara dökmeğe çalıştı. Bu vadide eski yeni bir takım büyük san'atkârlar yetiştirmiş olduğumuzu haklı bir gurur ile iddia edebiliriz: «Nevai», «Füzuli», «Nedim», «Hamit» gibi...

Fakat gençlik bu büyük şairleri tazizden daha evvel, «Yunus Emre» gibi bir halk şairine, okumuşların asırlarca «sadece bir derviş», «ehemmiyetsiz bir ilâhici» addettikleri bu ilâhî san'at-kâra karşı meftunluğunu gösterdi. Çünkü «Yunus» ilâhilerini halkın öz dilile, ve tamamiyle halk edebiyatından, halk zevkinden ilham alarak yazmış, ve böylece millî edebiyat ceryanının, edebiyatta halkçılığın en büyük mümessili olmuştur. «Milliyet» ceryanının bu şuurlu devrinde, «millî dil» ve «millî edebiyat» iştiyakı bütün ruhları doldurduğu bir sırada, gençliğin «Yunus» a karşı böyle bir hürmet göstermesi pek tabîî değil midir?..

Şu son senelere kadar, «Yunus» un büyük bir şair olduğu kimsenin hatırına gelmemişti. Yalnız tekke adamları ona bir şair değil, daha ziyade bir mutasavvif sıfatile kıymet veriyorlardı. Okumuşların halk edebiyatına, halk şairlerine, halk zevkine karşı asırlardan beri besledikleri istihfaf ve istihkardan «Yunus» ta kurtulmıyordu. Hatta bundan on oniki yıl evvel «Türk edebiyatında ilk mutasavvifler» in

büyük bir kısmını «Yunus» a tahsis ederek ona «Büyük millî şair» unvanını verdiğim için, edebiyatçılarımızın bir çoğu bana gülmüşlerdi... Zaman, bu meselede kimin haklı olduğunu meydana koydu. «Yunus» un eski bir hayrani sıfatile, bu son ihtifallerden duyduğum saadeti anlatmağa muktedir değilim! millî şuurun inkişaf etmediği «Kozmopolit» devirlerde, halk ile hiç alâkası olmıyan sözde «münevver»lerin idrak edemediğini, bu günkü gençlik bütün ruhile duyuyor. «Millî şuur» un inkişafına bundan daha kuvvetli bir delil olabilir mi?.

Büyük bir emniyet ve memnuniyetle tekrar ediyorum: 15 nisan 1929 günü, edebiyat tarihimiz için yeni bir merhale olacak... Bu ihtifallerin genç san'atkâr ruhlarında uyandıracığı heyecan, bize yarının asıl millî şairini yaratacak... Temiz ve ilâhî Türkdilinin asıl şiirini yaratarak bize hakikî Türk şiirinin zevkini tattıracak bu «Yunus Emre çocukları» nı ben şimdiden selâmlıyorum.

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT

FIKİR HAYATIMIZ

VII

PRAGMATİZM

Pragmatizm, felsefe edebiyatımızda, bilhassa son zamanlarda sık sık kullanılan bir tabir, ve hatta izah yardımına en çok müracaat olunan bir felsefe mesleki olur. En kuvvetli çizgileri (James) tarafından tespit edilen bu mezhebi, tamamiliği bozulmaksızın mutalâa edilince, cihan felsefe cereyanları üzerindeki derin izlerine rağmen, kat'iyen bir Amerikalı felsefe addedenlere belki de hakvekmek lâzımdır.

Pragmatizme karşı, bizde ilk defa tenkidî bir vaziyet alan Ziya B. olmuştur; (Yeni Mecmua) da yazdığı bir makalede, pragmatizmin en esaslı vasfını şöyle tespit ediyordu: «şeniyet hükümleri ile kıymet hükümlerini birbirine karıştırmak ve birincileri ikincilerin hakimiyeti altına almak». Bu hüküm, Ziya Bey için, hemen hemen uzun zaman sabit kalmıştır, diyebiliriz. İlk makalelerimizde Ziya Beyin felsefesini, kullandığımız usûle ve hareket noktalarına göre, izah ederken, niçin pragmatizme karşı menfi vaziyet almış olduğunu, bir iki satır içinde hulâsa etmeğe çalıştık. Şimdi bu meseleye daha yakından temas etmeğe mecburuz.

Öyle zannediyorum ki, Ziya Beyin bu menfi vaziyetini, pragmatizmin, her orijinal felsefe gibi, ihtiva ettiği karışık ve hatta

zıt unsurlar ve görüş tabakaları arasında ancak bir kısmının en bariz çizgi olarak telâkki edilmesile izah etmek münasiptir; bu çizgile, bir nevi menfaatçilik (utilitarisme) ile ferdiyetçiliktir: pragmatistlerin görüşünde merkezi bir röl oynayan (action) mebdai, kolayca ameliye (pratique) mefhuma kayabileceği gibi, (James)in iradei cüz'iye (libre arbitre)-yi, en kat'î bir ilmî vakıa olmak üzere, tespit etmek hususundaki mesaisini de ferdin istiklâline doğru bir hareket şeklinde anlamak mümkündür.

Halbuki bu iki nokta, Ziya Beyin sisteminde bütün manaya, umumî ve hususî hedeflere yabancıdır. Onun için pragmatist telâkki veya terbiye, mefkûresizliğe, menfaatçiliğe varır; ve vazife ahlâkı yerine hak ahlâkını, cemiyet yerine ferdi, zekâ yerine insiyakları ve ferdi ihtiyaçları koyar. Hatta denebilir ki, Ziya B., pragmatizmi tenkit ederken, bununla kendisinden evvel gelen az çok şuurlu bütün felsefî telâkkilere karşı bir barikat hazırlamış olmak hissini taşırdı.

Bü tenkitleri ve bu tahminleri, istinat ettikleri esaslara ve hedeflere göre, tamamen yerinde farzedebiliriz: pragmatizm içinde mebzûl miktarda içtimaî motifler olmasına rağmen, bu Amerika

felsefesi- kullanmakta olduğumuz bir tasnifin tabiriyle söyleyelim - hiç te cemiyetçi bir hayat telâkkisine bizi götüremez; yahut hiç olmazsa, bu telâkkiyi, bizim anladığımız manada besleyemez.

Bununla beraber hahâ umumî miyarlara bakarsak, kendi kendimize sormağa mecbur kalırız: acaba Ziya B. bu felsefe hakkında doğru mu düşünüyordu? Ve pragmatizm, hakikaten yalnız tenkit ettiği bu cephelerden mi ibarettir?

Bu suâllere daha sonra cevap vermeğe çalışacağız. Yalnız şimdiden şu noktayı kaydedebiliriz: Ziya'dan ve bilhassa onun tesirleri hafifledikten sonra, pragmatizm hakkında lisanımızda neşredilen bir çok tercümeler ve yazılar, bu mevzu hakkında bizde, eskiye nispetle, çok daha zengin bir bilgi hamulesi vücuda getirmiştir; Fakat buna rağmen, öyle tahmin ediyoruz ki, pragmatizmi sadece şu ve ya bu mesele hakkında bize temin ettiği hâl tarzları itibariyle değil, belki umumî bir sistem halinde, yani bir felsefe olarak anlayışımız pek o kadar esaslı surette değişmiş değildir. Bunun sebeplerini araştırmak faydalı olabilir.

Vakıa pragmatizm, mütarekeden sonraki fikir hareketlerimiz arasında, bu hareketlerin umumî vasıflarından, hiç olmazsa bir cephesiyle ayrılmadan, onlara yardım ederek ve onları takviye

etmek üzere girdi. Bu cihetten Ziya Beyin doğmatik ve mihani-kiyetçi cemiyetçiliğine karşı hazırlanan mukabil harekete şuurun mahiyetine dair yeni görüşleriyle, iradei cüz'îye ve bilgi nazariyeleriyle mebzûl ve kuvvetli malzeme getirdi. İşte fikir hayatımızın bu tarihî devresidir ki, pragmatizm etrafındaki umumî görüşlerimizi tahtit ve muayyen noktalara teksif etmiştir; o kadar ki, bugün bu felsefeyi aramızda neşretmek vazifesini üstüne alanlar, onu yıkmaya çalışan Ziya Beyin veciz ve kuvvetli tarifini ve izahlarının, -umumî çizgisi itibarile- yeni bir görüşle ikmal etmeğe ihtiyaç görmediler; sadece aynı çerçeve içinde pragmatist tefekkür tarzını, ya bir terbiye meselesinde kullanarak, yahut tercüme edilmiş sayfalarda inikâs ettiği derecede kendi kendisini izah etmesini ve bu yoldan tesir yapmasını bekle-diler.

Fakat biraz daha ileriye gidebiliriz: acaba pragmatizmi olduğu gibi kabûl etmiş, onun müdafaa-sını üstüne almış aramızda muayyen şahsiyetler varmıdır? Hatta bu suale hemen «evet» cevabını vermek bile mümkün değildir. Buna rağmen iddia edebiliriz ki, bu felsefe tarzı, nebülöz halinde, veya bir sis gibi, bugünkü fikir hayatımız içine dağılmıştır. Bana-öyle geliyor ki, Ziya Bey, bugün mütefekkirlerimiz arasına tekrar karışsa, bir zamanlar (Durkheim) den daha fazla ileriye giderek mahkûm ettiği pragmatizmi, kendi anladığı manada, bütün fikirlerimize sirayet etmiş bir hâlde görecektir.

Bu sirayet, çok dikkate lâyıktır; ve belki de karilerimin bir çoğu tarafından kabul bile edilecektir; fakat bitaraf bir tetkik, yalnız bir nevi ferdiyetçiliği dolayısıyla, yani bir az da, tahrife uğrayarak (pratique) şekline girmiş olan (action) mebdeyle, prag-

matizmin, bugünkü tefekkür mekanizmemiz içinde itiraf edilmeyen gizli ve kavi bir muharrik tesir yapmakta olduğunu, sarîh olarak, gösterebilir.

(Hayat) mecmuası, ilk altı aylık neşriyatı ile, pragmatizmin, umumî bir tefekkür usulü halinde, memleket meselelerine tatbikine dair kıymetli nûmuneler, verdi. Bu neşriyatın esas mihveri, hiç şüphesiz, Mehmet Emin Beyin yazıları teşkil ediyordu. O yazıların hatırası olarak, Emin Beyi, bizde pragmatist bir mütefekkir addedenlerin çok olduğunu tahmin ediyorum. Yalnız bir yanlışlığa meydan vermemek için şunu derhal kaydetmek lâzımdır ki, burada bu makaleleri bilhass zikreğim, bunların umumî bir şümülü haiz olmalarındandır; yoksa sırf terbiye sahasına ait olmak üzere yazılmış çok kıymetli tercümeleri ve hatta tecrübeleri unutmaya hakkım olmadığını biliyorum. Mehmet Emin Beyin yazılarında, en fazla pragmatizme izafe edilebilecek o kadar çok ve canlı unsurlar vardır ki, bunların delâletiyle, muhterem müderrisi, eğer doğrudan doğruya bu mezhebin müdafii addetmek lâzım gelirse, her halde en fazla bu çok kuvvetli felsefe ile hoşlaşmış (sympatisé) olarak telâkkiye mecburuz.

Neşrolunduğu zaman üzerine oldukça kesif bir dikkat toplamış olan bir makalesinde, Emin Bey, şu satırları yazıyordu (Hayat, cilt: I; s. 43)

«İstiklâl harbinin bize öğrettiği en umumî ve felsefî hakikatlar bilhassa şunlardır:

« — İnsanlığın kudreti iradedir. Fikirler, amâlden, hayattan evvel ve onların hakimi değildir. Bilâkis fikirlerimiz amellerden, hayattan doğar. Onun için bir fikir ne derece irade kudretini artırıyor, hayatı kuvvetlendiriyor, âmalî tensik eyleyebiliyorsa o derece doğrudur.

«2 — Madem ki irade ve amel esastır. İnsanlığı yükselten sadece tefekkür değil, amel ve iradedir. Çünkü fikrin doğruluğu, bizi tabiat ve cemiyet üzerinde müessir yaptığı zaman anlaşılır. Doğru fikirler, sevkettiği işleri yaparken bizi muvaffak eden, yeni tecrübelerle tekzip olunmayan düşüncelerdir.

«3 — İrade esas olunca yaşamın gayesi onutakviye etmek, hayatı zenginleştirmektir. Medeniyetin derecesi şiddeti hayatı artırmakla kaimdir. Hayatın şiddetini azaltan her akide muzirdir. Onun içindir ki dinî kisveye bürünen bazı itikatlar hayatın şiddetini azalttığı için yanlış ve tehlikelidir.

«4 — Fert içtimaileştikçe şedit ve zengin bir hayat yaşar. En kuvvetli irade içtimâî ve millî bir mefkûrenin kuvvetle hissedilmesinden doğar. Şedit bir hayat ta kuvvetli bir iradenin eseridir.

«5 — Saadet iradedir, binaenaleyh mes'udiyeti kuyvetli amelde, şedit bir hayat yaşamakta aramalıdır. Sükûn içinde kalmağı istemekle hakikî saadetin, kuvvetli hazzın düşmanı oluruz. Mefkûre bizi amele kuvvetle sürükleyeceği için saadet içtimâî bir ideal arkasında koşmakla istihsâl edilir.»

Senelerden beri Darülfünunda felsefe tarihi okutmuş olan Mehmet Emin B., bu fikirlerin içindeki sırf felsefî unsurların ne manaya geldiğini, hiç şüphesiz, benden ve bir çoklarımızdan daha iyi bilir; yalnız şurası dikkate lâyıktır ki, yeni hayatın felsefî bir zekâ içinde tebellürünü bekleyen ve bunun için ilk düşünüş plânını ortaya koyan Emin B. yazılarında bir tek defa (pragmatizm) kelimesini kullanmamıştır. Bu, bence, sayısız felsefe sistemlerinin sergüzeştlerini çok yakından tanımış bir felsefe tarihçisinin ancak gururu ile izah edilebilir.

MEHMET SERVET